

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мирза С. С., Середницька І. А.

У статті проаналізовано напрями впливу євроінтеграційних тенденцій на впровадження інституту медіації в Україні, що зумовлено високим рівнем розвитку процедури медіації в розвинених європейських державах, які активно застосовують її у всіх сферах суспільного життя протягом тривалого часу.

Встановлено, що міжнародна підтримка європейськими колегами сфери застосування медіації постійно збільшується та полягає, зокрема, у відкритті центрів медіації за підтримки низки грантів, у впровадженні пілотних проєктів, спрямованих на інтеграцію медіації в Україні відповідно до стандартів Ради Європи.

Визначено завдання інтеграції медіації в Україні, яке полягає у тому, щоб дати громадянам можливість вибрати найбільш доцільний механізм врегулювання конкретного спору, а також мотивуватиме громадян до підвищення рівня особистої відповідальності за вирішення їх спорів.

Аргументовано, що національне законодавство про медіацію повинне базуватись на міжнародних стандартах, зокрема, на рекомендаціях з медіації Ради Європи, Директив ЄС з медіації та альтернативного вирішення спорів, Типовому законі ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру» з настановами щодо її впровадження і застосування.

На основі узагальнення провідних зарубіжних практик проведено короткий огляд професійної підготовки медіаторів у розвинених європейських країнах. Обґрунтовано доцільність впровадження зарубіжного досвіду розвинених країн у підготовку медіаторів в Україні. Зроблено висновок, що законодавче закріплення інституту медіації в Україні на прикладі країн Європи забезпечить швидке та ефективне позасудове вирішення спорів.

Встановлено позитивні наслідки впливу євроінтеграційних тенденцій на впровадження інституту медіації в Україні після підписання 7 серпня 2019 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй про Міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації.

Проаналізовано положення Закону України «Про медіацію», які потребують доопрацювання, а саме питання щодо підвищення медіаторами свого професійного рівня, із пропозицією коригувати зазначену норму з урахуванням статті четвертої Директиви 2008/52/ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, євроінтеграція, медіація, медіатори, медіативна процедура, рекомендації Ради Європи, Директиви Європейського Союзу, міжнародні угоди, позасудове врегулювання спорів.

Myrza S. S., Serednytska I. A. The influence of European integration trends on the implementation of the institution of mediation in Ukraine

The article analyzes the directions of influence of European integration trends on the implementation of the institution of mediation in Ukraine, which is due to the high level of development of the mediation procedure in developed European states, which have been actively applying it in all spheres of public life for a long time.

It has been established that the international support of European colleagues in the field of mediation is constantly increasing and consists, in particular, in the opening of mediation centers with the support of a number of grants, in the implementation of pilot projects aimed at the integration of mediation in Ukraine in accordance with the standards of the Council of Europe.

It is argued that the national legislation on mediation should be based on international standards, in particular, on the mediation recommendations of the Council of Europe, the EU Directives on mediation and alternative dispute resolution, the UNCITRAL Model Law "On the International Commercial Conciliation Procedure" with guidelines on its implementation and application.

Based on the generalization of leading foreign practices, a brief overview of the professional training of mediators in developed European countries was conducted. The expediency of implementing the foreign experience of developed countries in the training of mediators in Ukraine is substantiated. It was concluded that the legislative consolidation of the institution of mediation in Ukraine, following the example of European countries, will ensure a quick and effective out-of-court settlement of disputes.

The positive consequences of the influence of European integration trends on the introduction of the institution of mediation in Ukraine after the signing of the United Nations Convention on International Agreements on

the Settlement of Disputes by Mediation on August 7, 2019 have been established.

The provisions of the Law of Ukraine "On Mediation" that need to be revised have been analyzed, namely the issue of raising the professional level of mediators, with a proposal to adjust the specified norm taking into account the fourth article of Directive 2008/52/EC.

Key words: *European Union, European integration, mediation, mediators, mediation procedure, recommendations of the Council of Europe, Directives of the European Union, international agreements, out-of-court settlement of disputes.*

Постановка проблеми. Нині Україна проходить шлях демократичного розвитку, нових поглядів та реформування законодавства, що вимагають створення та застосування новітніх механізмів для вирішення спорів у різних сферах життя. З огляду на інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні і у всьому світі загалом беззаперечним є той факт, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових спорів. Відповідно, зазначені перетворення активізували інтерес щодо дослідження проблем врегулювання конфліктів, зокрема в розвинених європейських державах, які активно застосовують процедуру медіації у всіх сферах суспільного життя протягом тривалого часу. Взагалі нині медіація є досить затребуваним методом вирішення конфліктів у світі, коли міжнародна підтримка сфери застосування медіації постійно розширюється. Отже, наявна потреба у реформуванні правової системи України під впливом євроінтеграційних процесів, відповідно саме правові моменти, пов'язані із розвитком інституту медіації, будуть висвітлені нами у цій науковій роботі.

Стан дослідження проблеми. Проблеми розвитку та становлення інституту медіації, а також врегулювання конфліктів у розвинених зарубіжних державах Європи за допомогою медіації розглядалися у наукових працях таких вітчизняних та закордонних учених, як: Ю.В. Баулін, А.В. Біцай, Х. Бесемер, В.С. Гопанчук, Т.І. Кисельова, Ю.П. Крисюк, Т.Д. Подковенко, М.Я. Поліщук, Ю.Д. Притика, М.І. Хавронюк, І.Г. Ясиновський, та інших дослідників. Однак вивчення практики застосування медіації в розвинених європейських країнах та ефективності впровадження конкретних моделей цієї процедури з їх позитивного досвіду в Україні залишається актуальним з огляду на невелику кількість досліджень, присвячених цій проблематиці. Це зумовлює необхідність

подальших ґрунтовних досліджень у зазначеному напрямі.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї наукової статті є аналіз впливу євроінтеграційних тенденцій на впровадження інституту медіації в Україні. Досягнення мети можливе за умови виконання таких завдань, як: визначення особливостей становлення та подальшого розвитку інституту медіації у розвинених європейських країнах; аналіз впливу європейської інтеграції на впровадження та розвиток інституту медіації в Україні; узагальнення провідних зарубіжних практик проведення аналізу професійної підготовки медіаторів у країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Як було зазначено нами у попередніх дослідженнях, інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні та у багатьох розвинених країнах Європи, США призвів до того, що все частіше громадськість звертається до таких понять, як «відновне правосуддя», «посередництво», «медіація» або «примирення». Слід відзначити, що зазначені поняття закріплені у численних нормативних актах різних організаційних структур як європейського, так і світового рівня. Нагадаємо, що медіація - це цивілізований процес вирішення проблем між сторонами на основі переговорів з участю нейтрального посередника (медіатора) [1, с. 227]. Іншими словами, медіацію можна назвати так званою програмою примирення сторін. У контексті нашого дослідження доречним буде також згадати і приєднатися до формулювання медіації, яке визначив європейський експерт Ради Європи зі справ медіації і відновного правосуддя Мартін Райт, а саме «медіація є процесом людським, а не судовим, який модернізує кримінальний процес і породжує повагу до справедливості» [2].

Своєю чергою історичні джерела вказують на перше застосування медіації, коли цитують Біблію, а також визначають, що вирішення спорів вождями племен в Африці, медіації в Китаї або система вирішення спорів рабинами в європейській культурі існували тисячі років [1, с. 226].

Загалом, науковці виділяють три основні підходи до вирішення спорів і конфліктів: з позиції сили, з позиції права й позиції інтересів. Позиція сили характеризується тим, що сторони намагаються вирішити конфлікт за рахунок переваги іншої сторони у силі. Це може бути як фізична сила, так і будь-які кількісні переваги. Позиція права передбачає те, що врегулювання спорів вирішується за допомогою застосування закону у суді, нормативних актів, правил та ін. І нарешті, позиція інтересів

полягає у тому, що сторони намагаються з'ясувати конфлікт та з'ясувати причину, яка спричинила такий спір, і по можливості забезпечити ті інтереси, що були порушені. Отже, історія вирішення спорів - це ніби еволюція трьох етапів: насильницького, судового та примиренного.

У Європейському Союзі (далі - ЄС) інститут медіації найчастіше розглядають як добровільне волевиявлення сторін залучити незалежну сторону з метою самостійного вирішення конфлікту, який виник між сторонами.

Велику значимість для європейських країн являє Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації в цивільних і комерційних справах, яка була затверджена ще 21.05.2008 року та передбачала імплементацію відповідних норм у законодавство держав-членів до 21.05.2011 року [3].

Директива про медіацію закріплює основні принципи проведення та запровадження механізму медіації у національне законодавство країн-членів Європейського Союзу. Варто також зазначити, що обсяг регулювання Директиви про медіацію передбачає її застосування до міжнародних спорів, проте звіт про перебіг застосування цієї Директиви, виданий Комісією Європейського Парламенту у 2016 році, свідчить про те, що майже всі країни ЄС (окрім трьох) поширили також обсяг регулювання відповідних положень національного законодавства про медіацію в цивільних і комерційних справах на подібні спори, що виникають між резидентами однієї країни. Отже, вказана Директива поширювала свою дію на транскордонні спори держав-членів, але не виключала того, що держави-члени можуть застосовувати її положення до процесів медіації всередині своїх держав.

З огляду на вище зазначене, вважаємо за необхідне розглянути виникнення медіації на професійному рівні серед розвинених європейських країн, насамперед у Німеччині, де медіація давно та успішно практикується. Слід відзначити, що розвитку медіації у цій країні жодним чином не заважала тривала відсутність спеціалізованого закону про медіацію. Спеціальний Закон «Про медіацію» з'явився у Німеччині лише у 2012 році, який сприяє мирному врегулюванню конфліктів між сторонами шляхом відображення різноманітних стимулів для сторін у німецькому цивільному процесуальному законодавстві. Вважаємо, що він став логічним продовженням імплементації вищезазначеної Директиви № 2008/52/ЄС Європейського Парламенту «Про деякі аспекти посе-

редництва (медіації) у цивільних та комерційних справах».

Проте до моменту прийняття спеціального Закону та норми щодо медіації у законодавстві Німеччини були присутні положення про медіацію, зокрема, у цивільно-процесуальному, сімейному законодавстві, в окремих нормативно-правових актах федеральних земель. Наприклад, у §135 Закону «Про провадження із сімейних справ і справ добровільної юрисдикції» зазначено, що суд може зобов'язати подружжя отримати консультацію про медіацію (посередництво) або інші засоби альтернативного вирішення спору. Разом із тим до прийняття спеціалізованого Закону «Про медіацію» у Німеччині існувала практика проведення медіації суддями, які називалися суддя-медіаторами [4]. Цікавим фактом є також те, що за законодавством Німеччини у разі подання позову до суду сторони повинні вказати, чи були ними зроблені спроби щодо врегулювання такого спору за допомогою медіатора [5].

Як і в багатьох європейських країнах, своєю чергою, у Франції медіація почала відроджуватися на початку 1970-х років. На відміну від німецької моделі, у Франції поняття «медіація» має більш широке розуміння і було пов'язане із використанням державних повноважень у випадках прийняття участі третіх осіб в управлінні конфліктом. У Франції навчання з медіації може напряму здійснюватися державою та її судовою адміністрацією. Також зазначене навчання можуть проводити інші суб'єкти, що мають спеціальні ліцензії та видають дипломи, які сертифіковані державою. Разом із тим навчання можуть здійснювати відповідні центри медіації. Відзначимо, що у Франції органи медіації не приділяють особливого значення процедурі акредитації медіаторів, однак віддають перевагу дипломам медіаторів, які видані університетами або великими посередницькими компаніями [6, с. 136].

Цікавим є досвід розвитку медіації у Швейцарії, де відповідно до титулу першого «Спроба примирення» Цивільного процесуального кодексу Швейцарії вказано, що сторони зобов'язані пройти процедуру медіації перш ніж вони звернулися до суду [7]. Як бачимо, відповідно до законодавства Швейцарії зазначена норма щодо першочергового звернення до медіатора носить імперативний характер для всіх.

Тривалий час в Україні інститут медіації не був врегульований нормами спеціального закону, проте практика вирішення конфліктів між сторонами постійно зростала. Зокрема,

у ст. 124 Конституції України було встановлено, що законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [8]. Паралельно з цим положенням, закріпленим в Основному Законі України, за підтримки міжнародних донорів тривав рух з впровадження медіації в Україні.

Хоча від самого початку в 90-х роках медіація в Україні була підтримана американськими донорами та організаціями медіаторів, усередині 2010-х років європейський вплив став помітнішим. Попри те, що медіація є новим явищем для Європи, українські медіатори, зокрема після подій Майдану 2014 року, вибрали дискурс європеїзації і почали позиціонувати медіацію як невід'ємну частину європейської культури та важливу європейську цінність, яка відображена в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і в низці документів про співпрацю [9].

У контексті нашого дослідження слід також звернути увагу на Національну асоціацію медіаторів України, яка є громадським об'єднанням у сфері медіації та вирішення конфліктів, що створене на основі спільності інтересів для реалізації мети та завдань, передбачених Статутом такої організації. Зокрема, п. 1.4 вищенаведеного Статуту передбачає, що асоціація створена відповідно до Конституції України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про громадські об'єднання».

У напрямі впливу євроінтеграційних тенденцій на впровадження інституту медіації важливим кроком для України стало підписання 7 серпня 2019 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй про Міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації. Слід відзначити, що підписання вищезазначеної Конвенції сприяло тому, що 15 липня 2020 року Верховна Рада зробила важливий крок та у першому читанні прийняла проєкт Закону «Про медіацію». Відповідно, 16 листопада 2021 року Верховна Рада України 302 голосами ухвалила у другому читанні вищезазначений Закон «Про медіацію» [10]. Прикінцевими та перехідними положеннями цього Закону пропонується внести зміни до Кодексу законів про працю України, Земельного кодексу, Господарського процесуального кодексу, Цивільно процесуального кодексу та ін. Зазначений Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Безумовно, прийняття Закону України «Про медіацію» є важливим кроком на шляху розвитку інсти-

туту медіації в Україні, однак у Законі є положення, які, на нашу думку, потребують доопрацювання. Так, серед іншого, до обов'язків медіатора Законом віднесено підвищення свого професійного рівня» (пункт восьмий частини першої статті дванадцятій). Водночас у Законі не визначено, яким чином має здійснюватися зазначене підвищення, якою має бути його періодичність та мета такого навчання. Вважаємо, що у такому випадку доцільно було би врахувати положення статті чотири Директиви 2008/52/ЄС, в якій зазначено, що навчання медіаторів потрібно для того, щоб медіація проводилася ефективно, компетентно та неупереджено стосовно сторін медіації, а також для отримання певних навичок та вмій для врегулювання конфліктів.

Висновки. Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що нині медіація є затребуваним методом вирішення конфліктів не тільки в Україні, але й у світі загалом. Позитивним моментом є те, що міжнародна підтримка розвинених європейських країн щодо застосування сфери медіації в Україні постійно розширюється, про що свідчить постійна підтримка, зокрема незалежним агентством федерального уряду Сполучених Штатів Америки (USAID), організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), посольством Великої Британії в Україні, Федеральним міністерством зовнішніх справ Німеччини та іншими організаціями-донорами. Відповідно, в Україні за підтримки європейських колег та США були відкриті центри медіації за підтримки низки грантів та впроваджені ефективні програми, які передбачають розвиток інституту медіації.

Література

1. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11-12. С. 225-236.
2. Медіація: європейський досвід і українські реалії. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/mediaciya-evropeyskiy-dosvid-i-ukrayinski-realiyi.html> (дата звернення: 10.11.2022).
3. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах». URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf> (дата звернення: 12.11.2022).
4. Sergeeva S. Mediation. What about them? *Yuridichna gazeta*. 2017. No. 43-44, pp. 593-594. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/mediaciya-a-yak-u-nih.html> (дата звернення: 12.11.2022).

5. Zivilprozessordnung. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (дата звернення: 13.11.2022).

6. Мирза С.С. Особливості становлення та розвитку медіацій у зарубіжних країнах з англосаксонською і романо-германською правовими системами. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 133-138. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/334/258>.

7. Swiss Civil Procedure Code. The federal Council. The portal of the Swiss government. URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20061121/index.html> (дата звернення: 13.11.2022).

8. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.11.2022).

9. Крупельницький В. Медіація як явище європейських правовідносин. *Pravotoday.in.ua* : сайт.

URL: <http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-681/>.

10. Про медіацію : Закон України від 16 листопада 2021 року. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 11.11.2022).

Мирза С. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4155-7513*

Середницька І. А.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0002-8839-2453*